

Polen — de kosten van interventie

PROF. DR. M. J. ELLMAN*

Inleiding

Al maanden lang speculeren westerse kranten en Amerikaanse regeringswoordvoerders over een eventuele Russische militaire interventie in Polen. Dit tot irritatie van vele Polen, die deze mogelijkheid onwaarschijnlijk achten en die de discussie erover zien als een provocatie en een middel van de Poolse regering om haar onderdanen onder druk te zetten. Tot nu toe heeft er geen militair ingrijpen plaatsgevonden en alle „vredelievende mensen” (om een populaire Sovjet-term te gebruiken) hopen dat het niet zal gebeuren. De vraag is: waarom heeft die interventie nog niet plaatsgevonden? Waarom heeft de Sovjetunie verschijnselen als onafhankelijke vakbonden, organisaties van zelfstandige boeren, georganiseerde oppositie van intellectuelen en ongcensureerde publikaties nog niet weggevaagd, terwijl zij, zoals de *Pravda* talloze malen heeft uitgelegd, niet thuishoren in het wetenschappelijk socialisme.

Hiervoor is een aantal *politieke redenen* te noemen. Het vernieuwings- en hervormingsproces in Polen heeft b.v. de politieke grenzen waarop de Sovjetunie hamert, niet overschreden. Daarbij gaat het om de leidende rol van de communistische partij, het lidmaatschap van het Warschaupact en het lidmaatschap van de Comecon. Bovendien is Polen een groot land met een bevolking van meer dan 35 mln. mensen en interventie zou op aanzienlijk verzet kunnen stuiten. Daarnaast zou de reactie van de Verenigde Staten en de NAVO negatief zijn. De eenheid van de NAVO zou erdoor worden versterkt, en die van communistische, pacifistische en daaraan verwante krachten in West-Europa verzwakt, terwijl de militaire paraatheid van de NAVO zou worden verhoogd. Ten slotte suggereren de berichten over veel voorkomende desertie onder reservisten die in het najaar van 1980 zijn gemobiliseerd 1), dat interventie wel eens binnenlandse politieke problemen voor de Sovjetregering zou kunnen oproepen.

Er zijn echter ook belangrijke *economische redenen* die de Sovjetunie ervan weerhouden over te gaan tot militaire interventie. Deze redenen hebben tot nu toe onvoldoende aandacht gekregen in de westerse media. Deze redenen zijn:

- de buitenlandse schuld van Polen;
- de bevoorrading van Polen met consumptiegoederen;
- de levering aan Polen van intermediaire en investeringsgoederen;
- de Russische export naar het westen;
- de directe kosten van een interventie;
- de bewapeningskosten op lange termijn.

De buitenlandse schuld van Polen

De Poolse schulden bij westerse banken en regeringen, luidende in harde valuta, belopen ca. \$ 25 mrd. Naar schatting is dit jaar ca. \$ 6,5 mrd. nodig voor de betaling van rente en aflossing op de bestaande schuld. Verder is er een extra bedrag van \$ 3,5 mrd. nodig ter dekking

van het betalingsbalanstekort over dit jaar 2). (In 1980 had Polen een handelstekort ten opzichte van het westen van ca. \$ 800 mln. en een handelstekort ten opzichte van de Comecon dat overeenkomt met ca. \$ 900 mln. De desorganisatie in de industrie, de arbeidstijdverkorting en de slechte oogst in 1980 beloven niet veel goeds voor 1981.) De Poolse buitenlandse schuld betekent momenteel een bijzonder zware last vanwege de hoge rentestand. Als Ford 16% interest per jaar moet betalen op een recente dollarlening, dan merken minder kredietwaardige leners zeker dat schulden grote „cash-flow”-problemen veroorzaken.

Hoewel de Russische betalingsbalans in harde valuta de laatste tijd gezond is, wat voornamelijk het gevolg is van de hoge wereldmarktprijzen van olie, aardgas en goud, heeft ook Rusland zelf een netto schuld aan het buitenland (de bruto schuld in harde valuta per ultimo 1979 wordt geschat op ca. \$ 16 mrd.). Om die reden zou de Sovjetunie uiterst terughoudend zijn met betrekking tot het overnemen van de verantwoordelijkheid voor de enorme Poolse schuld. Als een door de Sovjetunie bezet Polen zijn verplichtingen niet zou nakomen, zouden de westerse regeringen en banken dat kunnen zien als het in gebreke blijven van de Sovjetunie. Dat zou dan betekenen dat in de toekomst de Sovjetunie voor al haar aankopen in harde-valutalanden boter bij de vis zou moeten geven en dat zij niet meer de lange kredieten zou kunnen krijgen die zij altijd probeert te regelen. De Sovjetunie zou duidelijk veel liever zien dat de OESO-landen de verantwoordelijkheid aanvaarden voor het saneren van de Poolse schulden en het financieren van betalingsbalanstekorten in de toekomst.

Het aanbod van consumptiegoederen in Polen

Eén van de belangrijkste bronnen van ontevredenheid in Polen is het veelvuldige gebrek aan consumptiegoederen, vooral aan voedingsmiddelen. De tekorten, een van de voornaamste oorzaken van de stakingen in de zomer van 1980, zijn sindsdien toegenomen met het stijgen van de lonen en het dalen van de landbouwproductie (in 1980 daalde de landbouwproductie met 9,3%; de voedselvoorziening is nu ten dele afhankelijk van import uit het westen). De Sovjetunie, die ook geplaagd wordt door tekorten en die ook een grote voedselimporteur is, zou zich zeker niet gelukkig prijzen met de verantwoordelijkheid voor het voorzien in een grote aanvullende vraag naar schaarse voedingsmiddelen, waaraan in veel gevallen slechts kan worden voldaan hetzij door additionele import uit harde-valutalanden, hetzij door politiek onwel-

* Hoogleraar economische theorie van de centraal geleide volkshuishoudingen aan de Universiteit van Amsterdam.

1) *Financial Times*, 13 februari 1981, blz. 20.

2) R. Portes, *The Polish crisis: Western economic policy options*, Royal Institute for International Affairs, Londen, 1981.

kome concessies aan de particuliere landbouwsector in Polen en de Sovjetunie. De Sovjetunie zou veel liever zien dat de EG en de VS de verantwoordelijkheid voor de voedselverstrekking aan de Polen gedeeltelijk overnemen.

Intermediaire en investeringsgoederen in Polen

De Poolse industrie is om behoorlijk te functioneren ten dele afhankelijk van de import van halffabrikaten en investeringsgoederen uit het westen. Zonder deze goederen zijn produktieverliezen, werkloosheid en vertraagde en onvoltooide investeringsprojecten onvermijdelijk.

De Russische export naar het westen

Een Russische militaire interventie in Polen zou zeer waarschijnlijk ook een nadelige invloed hebben op de Russische export naar het Westen. Het klassieke voorbeeld is het gigantische aardgasleidingproject van de Sovjetunie naar West-Europa waarover nu wordt onderhandeld. Het doorgaan van dit project hangt af van het tot stand komen van een overeenkomst met de westerse landen over leningen en technische uitrusting uit het westen. Op een dergelijke overeenkomst bestaat weinig kans in een nieuwe koude-oorlogsfeer. De Sovjetunie hoopt dat de verkoop van aardgas een belangrijke bron van harde valuta zal zijn tegen het einde van de jaren tachtig.

De lange-termijnkosten van bewapening

De kosten van bewapening drukken tegenwoordig zwaar op de Russische economie. Hoe zwaar deze last precies is, weten westerse waarnemers niet 3). Volgens een prominente Sovjet-econoom waren in het midden van de jaren zestig, op een totale beroepsbevolking van ca. 100 mln. mensen, tussen de 30 en 40 mln. mensen werkzaam in de wapenindustrie 4). Dit cijfer lijkt excessief hoog, maar zonder twijfel is het werkelijke aantal zeer aanzienlijk. Bovendien leggen militaire activiteiten beslag op een groot deel van de beste ingenieurs, wetenschapsmensen en fabrieken. Amerikaanse econometristen nemen aan 5) dat in de Sovjetunie, net als in West-Europa 6), militaire uitgaven concurreren met investeringen op het gebied van schaarse hulpbronnen. Verdere toeneming van de militaire spanning zou een zware last leggen op de Russische economie. Een dergelijke ontwikkeling zou komen op een moment dat er toch al ernstige problemen in de Sovjet-economie zijn) en zij zou die moeilijkheden nog vergroten. Ten slotte zou ook de interventie zelf kostbaar zijn. Het mobiliseren van reservisten en het onttrekken van transportcapaciteit aan de civiele sfeer zou produktieverliezen veroorzaken. Brandstof- en munitievoorraden zouden worden uitgeput, terwijl bovendien waarschijnlijk enig militair materieel (tanks, vrachtwagens enz.) verloren zou gaan.

Russische financiële hulp aan Polen

Opgemerkt dient te worden dat Polen ook zonder een Russische militaire interventie al een aanzienlijke last legt op de Sovjetunie. Begin september vorig jaar verklaarde de Poolse vice-premier Jagielski dat de Sovjet-

unie in de zomermaanden aan Polen leningen in harde valuta had verstrekt ter waarde van 450 mln. roebel. Een week later, bij de terugkeer van de Poolse leiders na besprekingen in Moskou, meldde de Poolse pers dat meer dan een half miljard roebel aan additionele kredieten was toegezegd door de Russische autoriteiten. Begin december werd in Moskou en Warschau aangekondigd dat de Sovjetunie was ingegaan op Kania's verzoek om meer hulp voor Polen. Volgens berichten in de Poolse pers zal deze hulp in 1981 ca. 850 mln. roebel bedragen. Hoewel het totale bedrag aan verstrekte en toegezegde hulp, voor zover bekend, bijna 2 mrd. roebel bedraagt, geloven sommige westerse waarnemers dat de werkelijke bedragen aan in 1980 verstrekte en voor 1981 toegezegde hulp aanmerkelijk hoger zijn. Een week geleden werd bekend dat de Sovjetunie heeft ingestemd met uitstel van de aflossing van een aantal leningen die zij aan Polen had verstrekt.

Besluit

Op het moment lijkt het „mode” om de regering-Gierek te veroordelen voor haar rampzalige economische beleid. Dat beleid had echter ook zijn goede kanten. Het heeft de Poolse economie in zo'n slechte toestand gebracht dat vanuit het standpunt van economisch imperialisme, Polen eerder een passief- dan een actiefpost is. Vanuit het gezichtspunt van de Sovjetunie zou „normalisering” van de toestand door het Poolse leger en de politie ongetwijfeld de beste oplossing zijn voor de Poolse crisis. Hopelijk zal op deze wijze niet alleen de toestand „genormaliseerd” worden, maar zullen voor de Sovjetunie ook de kosten van een militaire interventie vermeden worden. De enige belangrijke krachten die belang hebben bij een Russische militaire interventie, zijn de Reagans en de Thatchers. Zij zouden een interventie ongetwijfeld zien als een rechtvaardiging voor hun beleid en als een vernietigend oordeel over de „naïeve” ontspanningsgezinden in West-Europa.

Allen die belang hebben bij het vermijden van de ergste excessen van de hernieuwde koude oorlog kunnen slechts hopen dat het gezonde advies van prof. Portes ter harte wordt genomen 8). Deze heeft gepleit voor een positieve, gezamenlijke aanpak van westerse crediteuren en regeringen, voor het saneren van de Poolse schulden, voor het verstrekken van aanvullend westers krediet tot het midden van de jaren tachtig, voor het invoeren van een stabilisatie- en bezuinigingspolitiek in Polen en voor economische samenwerking tussen het westen en de Sovjetunie bij het opkrikken van de Poolse economie (dit impliceert dat Ruslands legitieme veiligheidsbelangen in Polen worden erkend). Een dergelijk programma zal natuurlijk zeer moeilijk zijn uit te voeren. Het alternatief zou echter zeer kostbaar zijn en zeer gevaarlijk voor iedereen.

Michael Ellman

3) P. Hanson, Estimating Soviet defence expenditure, *Soviet Studies*, juli 1978.

4) *Socialist Commentary*, oktober 1965.

5) D. W. Green en C. I. Higgins, *SOVMOD I. A macroeconomic model of the Soviet Union*, New York, 1977.

6) R. P. Smith, Military expenditure and capitalism, *Cambridge Journal of Economics*, maart 1977.

7) M. Ellman, De economische crisis in de Sovjet-Unie, *Oost Europa Verkenningen*, april 1980.

8) Portes, op. cit.